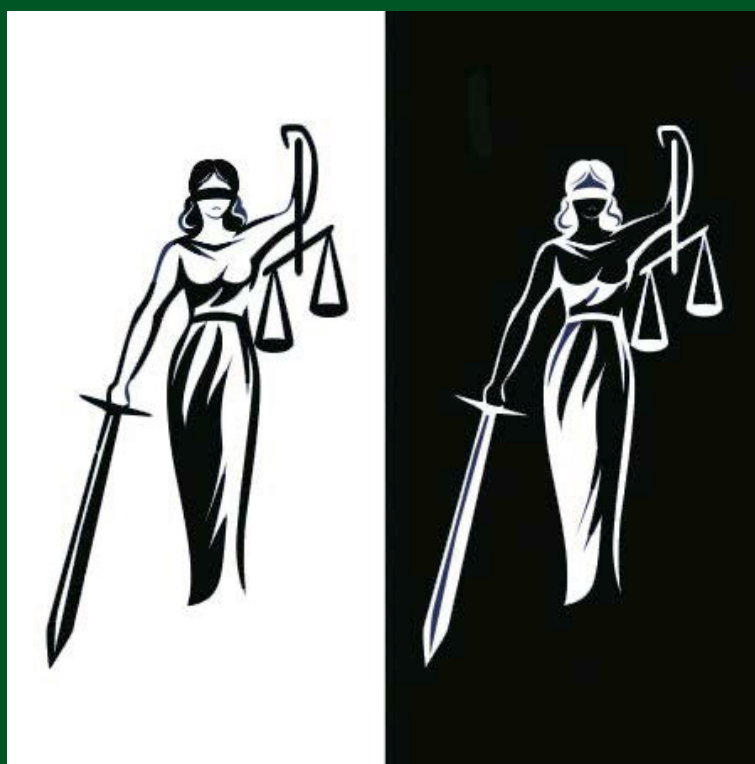

2020 – Uitgave nr. 10

VERZET EN COLLABORATIE IN GROOT-ZEMST TIJDENS DE OORLOG VAN 1940-1945

NIETS WAS ZWART-WIT: EEN HISTORISCH ONDERZOEK

Benny VLEMINCKX

**VERZET EN COLLABORATIE IN GROOT-ZEMST
TIJDENS DE OORLOG VAN 1940-1945
NIETS WAS ZWART-WIT: EEN HISTORISCH ONDERZOEK**

VERZET EN COLLABORATIE IN GROOT-ZEMST TIJDENS DE OORLOG VAN 1940-1945

NIETS WAS ZWART-WIT: EEN HISTORISCH ONDERZOEK

Auteur: Benny VLEMINCKX

Kaft: Paul Van de Velde

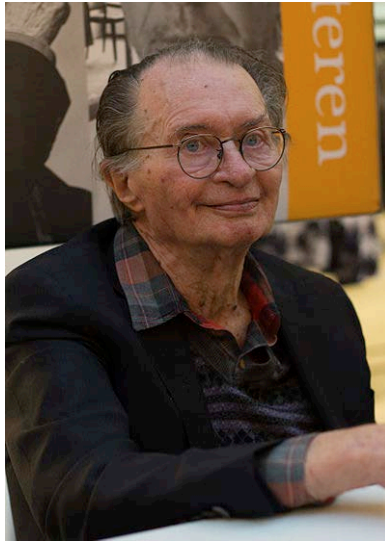
Wettelijk depot: D/2020/14433/01

Verantwoordelijke uitgever: Paul Van de Velde, voorzitter Heemkundige Kring 'de Semse', Schoolstraat 17 te 1980 Zemst

INHOUD

Voorwoord door de auteur.....	5
1 Definitie van en soorten collaboratie.....	8
2 Collaboratiebewegingen.....	14
3 De Duitse politie- en inlichtingendiensten.....	30
4 De politieke en bestuurlijke collaboratie in Groot-Zemst.....	35
5 De verzetsbewegingen.....	68
6 Albert Verhasselt uit Epepegem met het Vlaams Legioen aan het oostfront.....	84
7 De Weerdse oorlogsburgemeester Frans Peeters bij de Fabriekswacht.....	91
8 Victor Schorreels uit Zemst-Laar als oostfronter bij het Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps.....	95
9 Frans De Boeck uit Weerde bij de Duitse zeemacht of Kriegsmarine.....	101
10 Kamiel Denorme uit Hofstade via de Vlaamse Wacht bij de Waffen-SS.....	105
11 Theo Stuyck uit Weerde bij de 5. SS-Panzer Division Wiking.....	109
12 De 16-jarige P. L. uit Weerde met de Hitlerjeugd aan het oostfront.....	115
13 Het partizanendetachement van Hofstade.....	118
14 Saboteurs van Groep G actief in Groot-Zemst.....	138
15 De ongrijpbare en onverbiddelijke partizaan Frans Storms.....	143
16 De spionnen van het verzet uit Zemst.....	153
17 Telgen uit de adellijke familie d’Ursel uit Zemst in het leger en in het verzet.....	174
18 Een neergehaalde Amerikaanse piloot in Zemst-Laar gered via de ontsnappingslijn.....	190
19 Frans Dubin uit Zemst-Laar bij de Witte Brigade Fidelio afdeling Hombeek.....	199
20 De Zemstse herbergierster Louise Vissers bij de ontsnappingslijn Evasion.....	202
21 Mathilde Peremans uit Zemst in dienst van de sluikpers.....	204
22 De Zemstse veldwachter Oscar Eyckmans in het verzet.....	207
23 Vier politieke gevangenen uit Epepegem en de ellende in de concentratiekampen.....	211
Dankwoord.....	219
Literatuurlijst en foto’s.....	220

‘Jezelf een vraag stellen, daarmee begint verzet. En dan die vraag aan een ander stellen’.

Remco Campert, Nederlands dichter, columnist en schrijver van verhalen en romans. (de Kok, 2015)

De heer Campert werd geboren in Den Haag op 28 juli 1929. Amper 14 jaar oud vernam hij in 1943 dat zijn vader op 40-jarige leeftijd in het Duitse concentratiekamp Neuengamme overleden was.

VOORWOORD DOOR DE AUTEUR

Aan of in de kerken van de fusiegemeente Zemst bevinden zich herinneringsmonumenten of gedenkstenen ter ere van militaire en burger-slachtoffers uit de Tweede Wereldoorlog (1940-1945). In dit boek gaat veel aandacht naar het heldhaftige en vaak ook tragisch eindigende verhaal van de Zemstse politieke gevangenen. Dat zijn personen die in de loop van de oorlog een regime van hechtenis of internering hebben gekend in gevangenissen of concentratiekampen van de Duitse bezetter.

Het verleden blijft vele mensen boeien. De vraag is of we genoeg aandacht hebben voor de daadwerkelijke gebeurtenissen met de nodige nuances. Onder meer met die vraag in het achterhoofd koos ik zeer bewust voor de subtitel 'niets was zwart-wit'. Bij oudere Belgen heeft het woord Duitsland nog vaak een negatieve betekenis. Anderen stemmen dan weer graag af op de Duitse televisie voor schlagermuziek of spannende krimiserieën. Gelukkig verdwijnen slechte herinneringen steeds meer en meer.

De Belgische generaals kozen bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog op 10 mei 1940 noodgedwongen voor een verdedigende strategie. Na amper achttien dagen strijd werd ons land verplicht tot overgave. Enkele regeringsleden vluchtten naar Groot-Brittannië terwijl koning Leopold III verkoos om bij zijn troepen te blijven. Hij bracht de hele oorlog door in formeel krijgsgevangenschap in zijn kasteel in Laken. De regering van toenmalig eerste minister Pierlot schaarde zich achter bondgenoten Frankrijk en Groot-Brittannië. De Britten waren de enige hoop voor democratisch gezind Europa nadat ook de Fransen op 22 juni 1940 capituleerden voor de Duitse overmacht. Iets meer dan vier jaar later werd ons land in enkele weken tijd haast helemaal bevrijd. Van december 1944 tot januari 1945 kregen de geallieerden nog af te rekenen met het Ardenenoffensief. Hoewel de geallieerde legers even in het nauw kwamen, werd ook deze laatste grote

veldslag gewonnen. Dat men vanaf dan spreekt van de naoorlogse geschiedenis toont aan hoe belangrijk of ingrijpend deze oorlog was in de hoofden van vele mensen.

■ Het verzet

Waarden zoals patriottisme, antifascisme of louter vijandschap tegenover de bezetter hebben ertoe geleid dat vele mensen zich aansloten bij verzetsbewegingen. De eerste kleine verzetsgroepjes werden gevormd in de hogere middenklasse. Die groepjes hielden zich nog niet bezig met grote sabotagedaden maar ze brachten wel geallieerde soldaten in veiligheid of startten met clandestiene pers. Vooral Franstaligen maakten de dienst uit. In Vlaanderen kwam het verzet eerder traag op gang. Uit studies (De Bodt, 2009) blijkt dat Vlaanderen en Brussel elk goed zijn voor 14 procent van de aanslagen en sabotageacties. Wallonië neemt dus maar liefst 72 procent op zich.

De verklaring van voornoemde procenten is te vinden in het feit dat patriottisme en antifascisme minder sterk leefden in Vlaanderen. Vele eisen van de Vlaamse Beweging bleven al geruime tijd onbeantwoord. De Vlaams-nationalistische partijen kozen daarom de kant van de bezetter. De inwilliging van sommige Vlaamse eisen door de Duitsers maakte bovendien dat Vlaamsgezinden weinig heil zagen in het verzet. Het antifascisme werd vooral door de linkse politieke partijen aangehaald en die stonden minder sterk in Vlaanderen. Door de betere 'natuurlijke' ligging van Wallonië werden hoofdzakelijk in het zuiden van het land voor verzetslieden bestemde wapens en zendtoestellen gedropt door daartoe speciaal opgerichte geallieerde diensten. In die context is het verwonderlijk dat Vlaanderen toch nog ongeveer 30 procent van het aantal erkende verzetsstrijders leverde. Het waren aanvankelijk de communisten die het eerste verzet echt op gang trokken.

■ De collaboratie

Eerstelijnsgetuigen worden schaars. Daarom zijn de gerechtelijke strafdossiers en de administratieve zuiveringsdossiers over collaborateurs in de archieven van onder andere rechtbanken de meest belangrijke bronnen. Deze dossiers bevatten unieke informatie. Op dit moment is de toegankelijkheid voor onderzoekers beperkt. Zo werden bij het opvragen van dossiers over collaborateurs uit de rijksarchieven van Leuven en Antwerpen en uit het gemeentearchief van Zemst bepaalde documenten achtergehouden of werden sommige zinnen met gevoelige informatie en persoonsgegevens doorgehaald. Wanneer voornoemde bronnen in de nabije toekomst gemakkelijker en transparanter toegankelijk zullen worden, opent dit mogelijkheden tot meer gedetailleerd onderzoek over WO II.

In dit boek zullen de namen en foto's van collaborateurs voluit opgenomen worden in volgende (combinatie van) gevallen:

1. De persoon in kwestie is overleden of leeft nog maar werkte in het verleden mee met schrijvers van boeken over hun oorlogsbelevissen. Het gaat hier hoofdzakelijk, doch niet uitsluitend, over de literaire werken van wijlen Andries ver Elst die zich onder meer in bibliotheken bevinden en waarin de namen en foto's van collaborateurs reeds voluit vermeld staan. Hierbij dient aangestipt dat de heer ver Elst grote delen van zijn (foto)archief schonk aan de Semse. De foto's die de heer ver Elst toen nam of kreeg van collaborateurs en/of oostfronters werden destijds uiteraard mits toestemming genomen of overhandigd.
2. De persoon in kwestie is overleden waardoor de algemene verordening omtrent de gegevensbescherming (AVG) niet van toepassing is. Hun eventuele afstammelingen kunnen conform de GDPR-wetgeving geen censuur afdwingen wat betreft de overleden persoon bij de publicatie van literaire uitdrukkingvormen of historische onderzoeken.
3. De persoon in kwestie werkte vrijwillig mee aan het tot stand komen van dit boek en uitte geen bezwaar tegen de publicatie van zijn persoonsgegevens en zijn verhaal.
4. Bij een historisch onderzoek is het wettelijk toegelaten om namen en foto's zonder anonimiseren te vermelden. Namen en foto's van collaborateurs die nog leven, kunnen in dit boek eventueel toch geanonimiseerd zijn.
5. Namen van mensen die een openbare functie of politiek mandaat uitoefenden in de periode 1940-1945 worden zonder meer voluit vermeld omdat ze buiten de inhoud van dit boek ook al elders vermeld staan in die hoedanigheid.

De bedoeling van dit boek is niet om een opsomming te maken van zogenaamde goeden of slechten, nog minder om te oordelen. Dit boek heeft wel als doel om de beweegredenen en motivatie te doorgronden waarom iemand destijds een bepaalde keuze maakte, rekening houdend met de toenmalige toch wel uitzonderlijke en moeilijke levensomstandigheden.

Het tragische in oorlogstijd is dat dit maar al te dikwijls leidde tot de dood van een vermeende opponent of in andere gevallen tot nooit bewezen verdachtmakingen of illegale vergeldingsacties. In het kader van de vrije meningsuiting en persvrijheid zal ik in dit boek ongecensureerd citaten uit interviews met getuigen over mogelijk gevoelige zaken in verband met verzet, collaboratie en repressie in Groot-Zemst weergeven. Ik zal waar nodig de aandacht vestigen op het feit dat bij gebrek aan uitspraken in het kader van een gerechtelijk strafdossier of een administratief zuiveringsdossier, vernoemde persoon onschuldig is en blijft (zie hiervoor de aanduiding VMVO op verschillende plaatsen in het boek die staat voor 'vrije meningsuiting en vermoeden van onschuld'). Het is dan aan de lezer om zich een idee te vormen over mogelijke waarheid of onwaarheid. Het spanningsveld tussen vrije meningsuiting en vermoeden van onschuld zal evenwel soms voelbaar zijn.

De na de oorlog door de krijgsraden veroordeelde collaborateurs die hun straf uitzaten of zelfs in eer hersteld werden, integreerden zich nadien terug vlot in de maatschappij. Vele ex-veroordeelden droegen in hun latere leven nog veel bij tot het wel en wee van hun dorp en medemens. Opvallend maar ook ergens begrijpelijk was de nog vaak steeds grote terughoudendheid bij sommige ondervraagde Zemstenaars om voluit openlijk te kunnen praten over bepaalde lokale gebeurtenissen tijdens WO II. Dit is dan weer in schril contrast met de zeer openhartige verklaringen van een

aantal oostfrontstrijders. Het is dankzij zulke getuigenissen dat er begrip en medeleven kan ontstaan voor bepaalde destijds gemaakte keuzes van sommige mensen. Hoe langer archieven met zogenaamd gevoelige informatie ontoegankelijk blijven, hoe minder vlug wederzijds begrip en zelfs vergeving een kans zal maken. Een mens begrijpt alles zoveel beter als hij het verleden kent. Sinds het ontstaan van België in 1830 hebben de Vlamingen vaak moeten strijden voor hun rechten. Dat blijkt duidelijk uit het verhaal van de Vlaamse Beweging vóór die ‘besmet’ werd door de Tweede Wereldoorlog. Je begrijpt en gedooft wat beter dat sommigen in de periode 1930-1945 hun blik en hoop op Duitsland hadden gevestigd. Deze houding praat geen enkele ontsporing goed, maar het maakt wel mogelijk de weg naar de ontsporing te begrijpen. Met dit boek probeer ik 75 jaar na de feiten het stereotiepe ‘goed-slecht’-denken te doorbreken.

Wettelijk kader literaire uitdrukkingsvormen en de algemene verordening gegevensbescherming. Bijzondere aandacht wordt gevestigd op:

1. Artikel 10 van het Europees Verdrag inzake de Rechten van de Mens en de artikelen 19 en 25 van de Belgische grondwet over het recht op vrije meningsuiting
2. Artikel 85 van de Europese Verordening 2016/679 van het Europees Parlement en de Raad van 27 april 2016 (in werking getreden op 25 mei 2018) betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens
3. Artikel 24 van de Wet betreffende de bescherming van natuurlijke personen met betrekking tot de verwerking van persoonsgegevens van 30/7/2018 gepubliceerd op 5/9/2018 inclusief de memorie van toelichting bij het Belgisch uitvoeringsbesluit
4. De journalistieke deontologische code van de Vlaamse Vereniging van Journalisten.

1 DEFINITIE VAN EN SOORTEN COLLABORATIE

Er is een onderscheid tussen de samenwerking van een bezette bevolking met een bezetter om het dagelijkse leven mogelijk te maken en collaboratie in de strikte zin van het woord (Belgium WW II, z.j.a). Collaboratie impliceert een doelbewuste en vrijwillige samenwerking om de politiek van de bezetter en zijn doelstellingen te helpen realiseren. Slechts een klein deel van de bevolking was daartoe bereid. Het overgrote deel van de Belgen schikte zich naar de bezettingsomstandigheden. Ongeveer 32.000 Belgen werden effectief veroordeeld wegens collaboratie.

De Conventie van Den Haag (1907) stelde dat gezagsdragers verplicht waren samen te werken met de bezetter voor zover die de wetgeving van het bezette land respecteerde. De krijgskansen bepaalden mee de grens tussen een maatschappelijk aanvaarde samenwerking en een als fout beschouwde collaboratie. Samenwerking werd minder aanvaardbaar toen Duitsland meer en meer verloor op het slagveld.

1.1 POLITIEKE EN BESTUURLIJKE COLLABORATIE

Politieke collaboratie vormde vaak de basis voor andere vormen van collaboratie. In Vlaanderen wilde het Vlaams-nationalistische Vlaams Nationaal Verbond (VNV) zijn doelstellingen bereiken via de bezettingsmacht. De partij veroverde op grote schaal machtsposities in het bestuur van België.

Het VNV ondervond concurrentie van de Groot-Duitse collaborateurs van de Duits-Vlaamse Arbeidsgemeenschap (DeVlag) en de Algemene SS-Vlaanderen (ASSVL) die de steun kregen van de machtige Duitse SS. In Wallonië wierp Rex onder de leiding van Léon Degrelle zich op tot een bondgenoot van de bezetter. In juli 1943 ijverde Degrelle voor de aanhechting van Wallonië bij Duitsland. Zelf maakte hij carrière bij de Waffen-SS.

1.2 MILITAIRE COLLABORATIE

Militaire collaborateurs vielen het meest op. Ze droegen een uniform van het Duitse leger of een paramilitaire formatie en waren gewapend. Ze werden ingezet als hulptroepen van de bezettingsmacht of aan de Duitse fronten (vooral aan het oostfront). De rekrutering voor (para)militaire eenheden gebeurde via het VNV, de DeVlag, de Algemene SS-Vlaanderen en Rex die zo hun loyaliteit aan de bezetter wilden bewijzen. Toch was er ook een toestroom van niet-politiek geïnspireerde collaborateurs die zich om redenen van broodwinning, persoonlijk opportunisme of avonturisme engageerden.

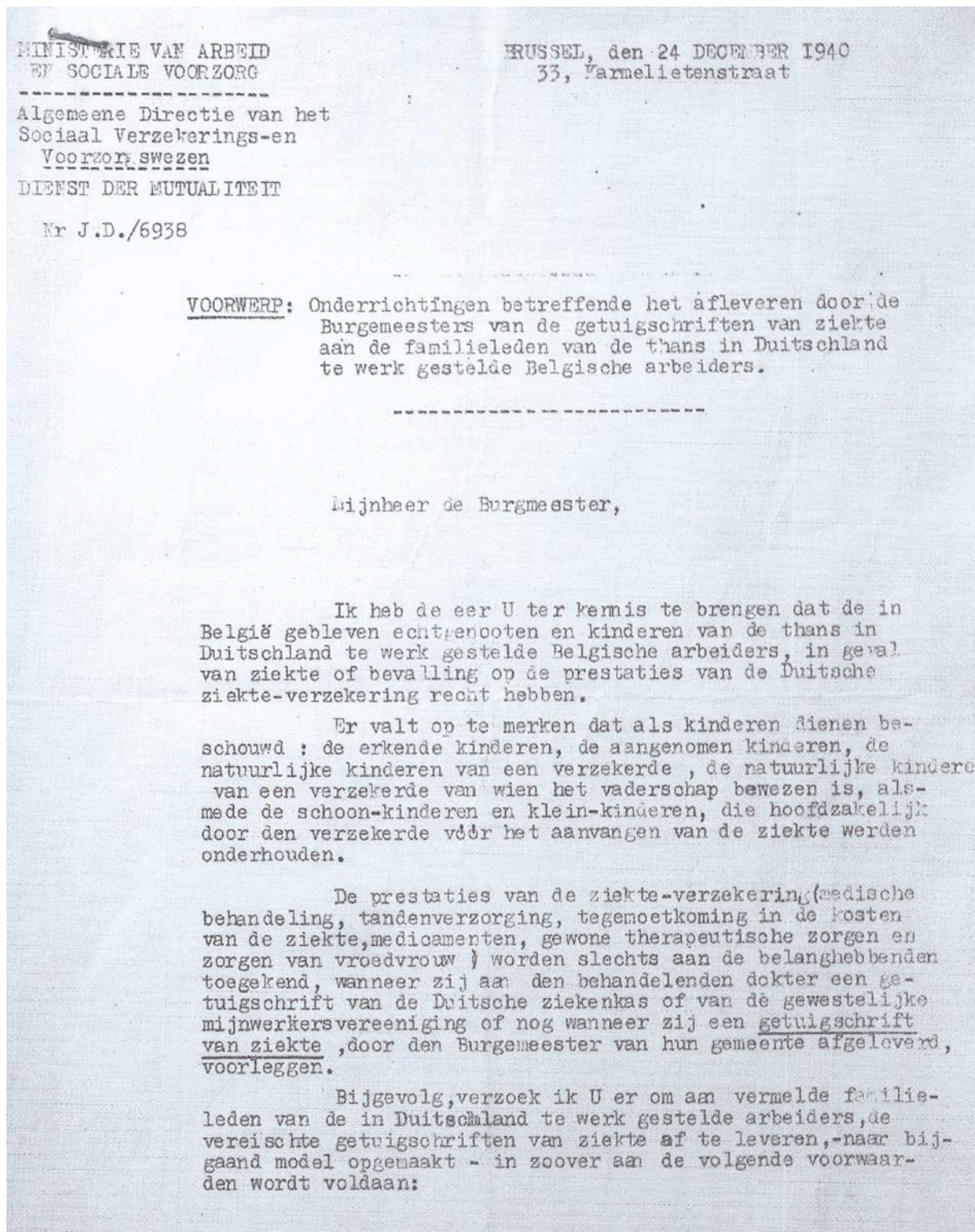
René Lagrou, eerste leider van de Algemene SS-Vlaanderen en Antwerps advocaat. (De Morgen, 10/12/2016)

1.3 ECONOMISCHE COLLABORATIE

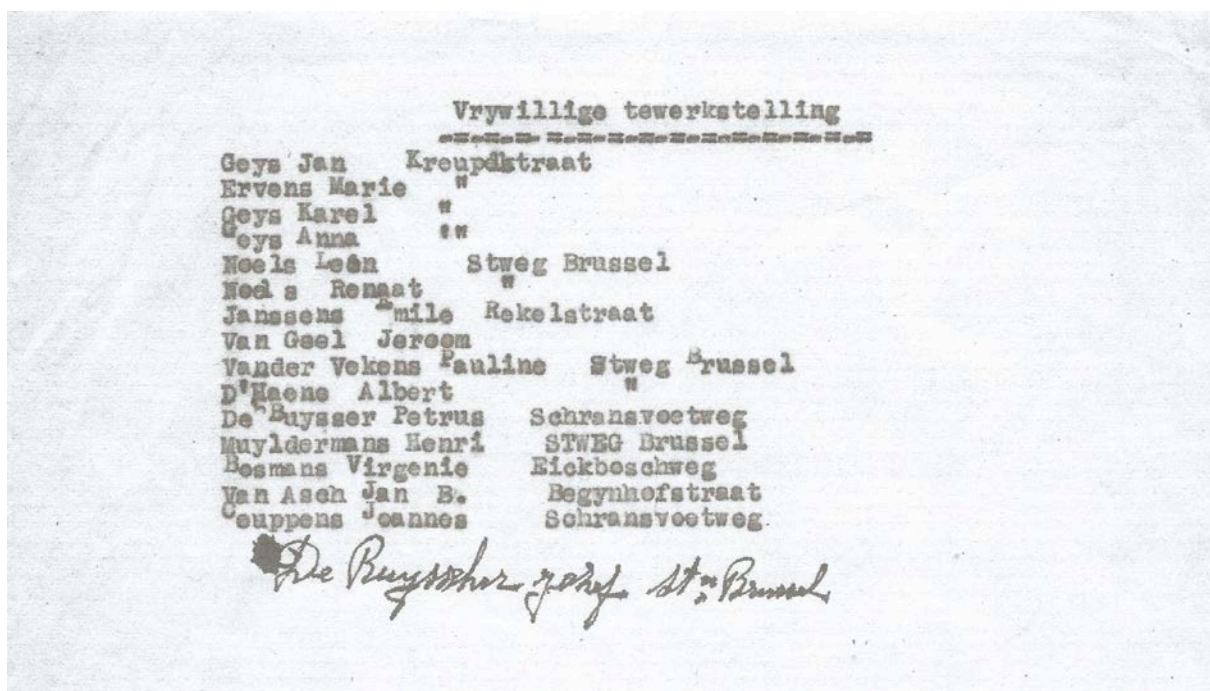
Economische collaboratie gebeurde meestal uit opportunistische redenen en winstbejag. De meest voorkomende motieven om voor de Duitse bezetter te produceren, waren het bedrijf doen overleven, sneller zijn dan de concurrentie en hogere winst nastreven om bedrijfsgroei mogelijk te maken. Belgische ondernemingen waren door de oorlog afgesneden van hun eerdere exportmarkten. Export kon alleen maar naar Duitsland of naar door de Duitsers bezette landen. Ondernemers die om louter politieke of ideologische redenen voor Duitsland werkten, waren een minderheid.

Vanaf juni 1940 bouwden de Duitsers in samenwerking met collaborerende organisaties zoals de Vrijwillige Arbeidsdienst voor Vlaanderen (VAVV) een groot netwerk uit van aanwervings- of arbeidsbureaus. Gelokt door hogere lonen,

betere arbeidsvoorwaarden en meer sociale voordelen dan in België, gingen naar schatting ongeveer 130.000 landgenoten vrijwillig in Duitsland werken. Ook hun familieleden hadden baat bij deze keuze.

Uit bovenstaande omzendbrief van het Ministerie van Arbeid van 24 december 1940, gericht aan de burgemeesters, blijkt duidelijk dat er grote sociale voordelen verbonden waren aan de toen nog vrijwillige tewerkstelling in Duitsland. (Rijksarchief Leuven)

(Archief gemeente Epegem)

Uit bovenstaand document blijkt dat een aanzienlijk aantal burgers uit Epegem koos voor vrijwillige tewerkstelling in Duitsland. Om die reden werden deze mensen tijdens verlofperiodes of na de oorlog door sommige dorpsgenoten minachtend bekeken. Reeds een maand nadat Brussel bevrijd was, besliste de Belgische justitie in oktober 1944 om dergelijke dossiers zonder gevolg te klasseren. Deze mensen pleegden op juridisch vlak geen enkel strafbaar feit.

Het volgende chronologische overzicht (Jacquemyns H., 1984) geeft het steeds strenger wordende tewerkstellingsbeleid weer.

■ **1940: systeem van vrijwilligers**

Naarmate de oorlog vorderde, gingen vrijwillige aanwervingen in dalende lijn en werden contractbreuken veelvuldiger. In de herfst van 1942 beseften de Duitsers dat de krijgskansen aan het keren waren. De strijd aan het oostfront eiste zijn tol en de geallieerde overmacht aan mensen en materiaal tekende zich af. De enige oplossing was meer menselijk potentieel uit de bezette gebieden. Arbeiders die na een aantal maanden met vakantie naar België waren gekomen, keerden niet meer terug. Anderen verlieten hun post alvorens de termijn, waarvoor zij getekend hadden, ver-

streken was. Het aantal vrijwillige arbeiders verminderde dus zienderogen. Ze waren bang voor de steeds intenser wordende geallieerde bombardementen op Duitse steden en industriegebieden. De acties voor de vrijwillige tewerkstelling in Duitsland leverden niet langer meer het verwachte resultaat op.

■ **1942: verplichting op basis van leeftijd**

Een Duitse verordening van 6 oktober 1942 legde de verplichte tewerkstelling in Duitsland op van mannen tussen 18 en 50 jaar en van ongehuwde vrouwen tussen 21 en 35 jaar. Dit zou voor talrijke geviseerde mensen de aanleiding worden om effectief toe te treden tot een verzetsorganisatie. Een meer voorkomend alternatief was onderduiken en een clandestien leven leiden zonder recht te hebben op rantsoeneringszegels. Bovendien liepen familieleden risico's op chantage en bedreiging.

De onpopulaire maatregel wekte heel wat verbijstering en verontwaardiging op bij de bevolking. Ze lokte een storm van protesten uit bij de hoogste burgerlijke en kerkelijke instanties.

De bezetters gingen in gemeentehuizen langs om uit de registers van de burgerlijke stand de namen